

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7339>

Number: 61 , p. 173-186, Autumn III 2017

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayınlanma Tarihi / The Published Date

13.10.2017

20.11.2017

HIRİSTİYANLIKTA İSA ALGISININ MİTOLOJİK İSLAM TASAVVUFUNDA İZ DÜŞÜMLERİ

*THE IMPACT OF THE CONCEPTION OF JESUS IN CHRISTIANTY
ON ISLAMIC MYSTICISM*

Doç. Dr. Mustafa Baş

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9696-4100

Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Öz

Geleneksel İslam Tasavvufunun rical kaynakları olarak kabul edebileceğimiz menakıp kitaplarında mit bağlamında efsanevi rivayetler sıkça dile getirilmektedir. Bu rivayetlerle mitin, mitlerde doğaüstü varlıklar olan kişilerin yaratıcı etkinliğini ortaya koyarak, yaptıklarının kutsallığını veya doğaüstü özelliğini göz önüne sermesi gibi hakkında efsanevi anlatımlar bulunan şahıslar da kutsallaştırılmaktadır. Hayat hikayeleri mitolojik olgularla nakledilen İslam Tasavvufundaki mitik velilerin, Hz. Peygamber (sas) ve sahabeden sahih olarak nakledilmeyen özel kabiliyetlere sahip oldukları dikkat çekmektedir. Bu anlatımlarla sanki velayet makamının daha üstün olduğu gibi bir imaj algısı verilmeye çalışılmaktadır. Kendilerine üstün kabiliyet ve yetkiler atfedilen velilerin gösterdikleri kerametler ve kendilerine izafe edilen tanrısal özelliklerinin, Hıristiyanlık'taki Hz. İsa'ya Tanrı Oğlu olarak atfedilen yetkilerle benzer yanlarının bulunduğu dikkat çekmektedir. Mitolojik anlatımda bu veliler, Allah (cc) adına yetkiler üstlenmekte, takdir sınırı içerisindeki olaylara müdahale etmekte, insanlar ve tabiat üzerinde tasarrufta bulunabilmekte, hatta bilgileri dahilinde olmaksızın yaprak bile kıpırdamamaktadır. Ölülerini diriltmekte, hastaları, körleri iyileştirmekte, yiyecekleri çoğaltmakta, su üzerinde namaz kılmakta, zamanda gezmekte ve daha birçok harikulade kerametler göstermektedir. Bu anlatımlarla, bölgelerinde beraber yaşadıkları Hıristiyanlara, onların Tanrı olarak kabul ettikleri İsa'nın gösterdiği mucizelerden daha fazlasını göstererek, kendi üstünlüklerini ispatlamaya çalıştıkları gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Gerçek yaşantıdan mitolojik alana taşınan bu kişilerle ilgili nakledilenler, cahil kitleler üzerinde şok tesirler yapmakta, velayet sahibi olduğuna inanılan kişiler sorgulanmamakta, sorgulayanların başlarına bir felaket geleceği endişesi oluşturulmaktadır. Bu da sorgulamayarak robotlaşan beyinlerin kullanılmasına kolayca zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, Tasavvuf, Şeyh, Tevhid, İsa, Mitoloji

Abstract

In manakıp books which can be accounted as biographical sources of Traditional Islamic Mysticism, legend-like stories in the context of myths are often found. As characters in myths are supernatural, their creator adjectives are revealed by their miraculous and sacred actions. Mythical stories in Islamic Mysticism also mention "valis" and inadmissibly, these stories attribute talents and features to such characters which before have not even been told by Prophet Mohammed (p.b.u.h.) and His companions. Just like perceiving Jesus as the son of God with Godly talents; these Islamic stories tell that such characters undertake the competences of Allah with supernatural powers thus having awareness and control over all actions on earth. These powers consist of raising the dead, healing the ill and blind, praying while on water and many other miracles. With these mythological expressions, Muslims tried to prove the superiority of these valis' against Jesus, which their Christian neighbours perceived as Lord. These mythological expressions immensely affect uneducated people and put them in a position to never doubt the person they follow through the idea that a disaster will unfold should that person be questioned.

Keywords: Religion, Mysticism, Sheikh, Tawhid, Jesus, Mythology

Giriş

İslam'ın mistik boyutu olarak ortaya çıkan tasavvuf, zaman zaman efsanevi anlatımlarla reel ve gerçek hayat boyutundan, mitolojik alana taşınmaktadır. Mitolojik boyuta taşındığında, reel şahsiyetler mitleştirilmekte, kendilerine tanrısal özellikler yüklenmektedir. Mitolojik tasavvufta, mitleştirilen şahsiyetler hakkında menakıp ve tezkire kitaplarında nakledilen kerametlerde bu kişilerin, peygamberlerle yarıştıkları, bazen onlardan da ileri seviyede manevi kudrete sahip oldukları görülmektedir. Bu efsanelerde mitin doğüstü varlıklarla iç içe olması gibi, mitolojik hale gelen tasavvuf algısı da, hep kutsal öykü ve doğüstü imgelerle iç içe var olmaktadır. Bu makalemizde menakıp ve tezkire kitaplarına yansıyan mitolojik anlatımlar dikkate alınarak tanrısal özellikler yüklenen kişilerin kerametlerinin, Hz. İsa'nın gösterdiği ve havariler hakkında İncillerde anlatılanlarla bir karşılaştırılması yapılarak benzer yanları ele alınarak, bunların doğurduğu yanlış algılara dikkat çekilecektir.

Efsanelerle yaşatılan ve ezoterik bir konuma bürünerek kişilerin bilgisizce tanrılaştırıldığı mitolojik tasavvuf algısının temelinde, farklı kültürlerden etkilenmenin varlığı inkar edilmez bir gerçektir. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra hızla gelişen İslâm

toplumu, farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaşarak kültürel etkileşimler yaşamıştır. İslam tasavvuf algısındaki birçok husus, bu karşılaşma sırasında Müslümanlar arasında yayılarak kendisine yer edinmiştir. Yunan, Bizans, İran ve Hind medeniyetinin etkileri, İslam tasavvuf fikriyatının oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Bu kültürlerin etkileri, farklı şekiller ve isimlerle İslam Tasavvuf anlayışında varlığını sürdürmüşlerdir. Bu etkileşim sonucunda panteizm anlayışı ile benzeşen Vahdet-i Vücut gibi ilkeleri kabul edip düşüncelerinde olduğu kadar, tavırlarında da ortaya koyan insanlar, din adamları tarafından itham edilerek eleştirilmişlerdir (Altıntaş, 1985: 13; Schimmel, 2012: 52). Hıristiyanlık, bu etkileşim sürecinde fikri alanda İslam Tasavvufuna katkıda bulunmamış olmakla birlikte, hayat tarzı olarak tesir etmiştir. Özellikle Hıristiyanlık'taki zühd anlayışı, manastır hayatı ve yaşantısı İslam zühd algısına etki etmiştir (Güngör, 1996: 48).

Hıristiyanlıktaki zühd algısının etkisi, sufiler tarafından nakledilen menkıbelerde de kendini göstermiştir. Bu menkıbelerde, Irak ve Lübnan dağlarında yaşayan Hıristiyan çileci ve münzeviler anlatılarak, İslam öncesi şiiirlerde bu kişilerin çilehanelerinden dışarıya saçılan nura ilişkin ifadeler rivayet edilmiştir. Hıristiyan bir çileciyle, ya da bilge bir keşişle

karşılaşma bu dönemde dikkat çeken bir menkibe anlatımı olmuştur. Bu anlatımlarda Hıristiyan çilecilerin, gerçeği arayan müride tasavvufi hakikatleri açıkladığı veya müridin bu kişilerin zühdüne hayranlıkları zikredilmiştir. Ancak, gökten bir sesin müride, "Muhammed'e inanmadığı için bu kişinin zühd ve çileciliğinin, onu kurtuluşa erdiremeyeceğini" söylediği ifade edilmiştir. (Schimmel, 2012: 52). Suriyeli sufi Ahmed b. el-Havari, bir Hıristiyan münzevi ile karşılaştığında ona kutsal kitaplarında bulunan en kuvvetli emrin ne olduğunu sormuş, münzevi de, bütün güç ve kudretinle seni Yaratanı sev olduğu şeklinde cevap vermiştir. Bir başka münzeviye de; "Bir insan, kendisini ibadete en çok ne zaman verir? diye sorulmuş, "Aşk onun kalbini bürüdüğü zaman. Çünkü insan, ancak o zaman devamlı ibadetten haz veya zevk duyar" şeklinde cevap vermiştir (Nicholson, 1978: 9).

Mistik Hıristiyan ilahiyatı; "İyi bir Hıristiyan, tanrı hakkında bilgi (marifetullah) sahibi olmakla, ruhunu kurtarmak arasında kalsa marifetullahı tercih eder. Ruh ve bilgi sayesinde Tanrı aşkı ile dolar, bütün dünyevi zevk ve arzuların üstüne çıkar" diyen İskenderiyeli St. Clement tarafından geliştirilmiştir (Güngör, 1996: 48). Zühd ve takva eğilimlerinin, Hıristiyan mistisizminin ilkeleri ile uyum halinde olduğu tasavvufi metinlerde, İncil ibarelerinden alıntılar yapılarak İsa'ya ait konuşmalar nakledilmiştir. Bu konuşmalardan birinde İsa, vücutları zayıf, yüzleri solgun üç kişinin yanından geçerken onlara kendilerini bu duruma neyin getirdiğini sormuş, Cehennem ateşinin korkusu diye cevap verdiklerinde İsa, "Siz bir yaratıktan korkuyorsunuz; korkanları kurtarmak da Tanrı'ya düşer" diye mukabelede bulunmuştur. Onların yanlarından ayrılıp, yüzleri daha solgun ve vücutları daha zayıf başka üç kişi ile karşılaşmış, onlara da aynı soruyu sormuş, Cennet arzusu diye cevap verdiklerinde, "Siz bir yaratılmışı arzu ediyorsunuz. Ümit ettiğiniz şeyi vermek de Tanrı'nın ödevidir" demiştir. Sonra

yoluna devam etmiş, neredeyse zayıflıktan yüzlerinin ışığı görünen, aşırı derecede solgun ve zayıf başka üç kişiye daha rastlamış, aynı soruyu onlara da sormuş, bizim Tanrı'ya olan aşkımız diye cevap alınca, "Siz O'na en yakınsınız, O'na en yakın olan sizlersiniz" şeklinde cevap vermiştir (Nicholson, 1978: 9).

1- Mitoloji ve İsa

Mit, kelime olarak Yunanca'da doğru olmadığı bilinen hikaye, masal ve efsane gibi anlatımlara verilen mythos kelimesinden alınmıştır (Bkz. Bonnefoy, 2000: I/V). Mythos ve logos kelimelerinin birleşmesinden oluşan Mythologia (Mitoloji) terimi de, efsaneler bilimi anlamında kullanılarak batı dillerine geçmiştir (Bkz. Erhat, 1996: 3). Mitoloji sözlükte, mitlerin, özellikle de belirli bir dinî veya kültürel geleneğe ait olanların bir bütünü olarak, yaygın anlamda abartılarak benimsenmiş kurgusal hikâyeler veya inançlar kümesi ile mitlerin incelenmesi anlamlarında ifade edilmiştir (Bkz. Fowler-Fowler, 1919: 536). Mitlerdeki kişiler, doğaüstü varlıklar olduğundan mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koymakta ve yaptıklarının kutsallığını veya doğaüstü olma özelliğini gözler önüne sermektedir (Bkz. Eliade, 1993: 13). Mitleri bilmek, nesnelerin kökenindeki sırrı öğrenmektir (Bkz. Eliade, 1993: 19).

Mit, doğaüstü varlıkların eylemlerinin öyküsünü oluşturur. Bu öykü, kesinlikle gerçek ve kutsal olarak kabul edilir. Mit aynı zamanda, bir şeyin hayata nasıl geçtiğini, ya da bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl hayat bulduğunu anlatır. İnsan, miti, yeniden hatırlatılarak gerçekleşme aşamasına getirilen olayların, kutsal ve coşku verici gücünün etkisinde yaşar. Mitler, sıradan yaşantı ve gündelik hayata göre farklılık gösterdiğinden onları yaşamak, gerçek anlamda dinsel bir hayatı kapsar (Bkz. Eliade, 1993: 23). Bir insan mitik şahsiyet haline getirildiğinde, başka insanların hayatları için model olarak sunulur ve mitolojik varlık alanına geçirilir (Bkz. Campbell-Mayers, 2007:

44).

İsa, olağanüstü doğumu, körü, topalı iyileştirmesi, ölüyü diriltmesi gibi mucizeleri ile Hıristiyanlar tarafından mitolojik alana taşınarak tanrısallaşmıştır. İsa hakkında İznik Konsiline kadar devam eden süreçteki tartışmalar, bu tanrısallaşmanın zeminini hazırlamıştır. İsa'nın mitolojik alana taşınarak tanrısallaştırılması, Hıristiyanlığın yayılmasında büyük rolü olan Pavlus'a kadar geri gitmektedir. Pavlus'a göre o, sadece beklenen Mesih ve Yahudileri içinde buldukları durumdan kurtaracak bir lider değil, bilakis Tanrı'nın oğludur. O, insanların günahlarına kefarete olmak için bir kurbandır ve bu amaçla çarmıha gerilmek üzere yeryüzüne inmiştir. Pavlus'un anlatımlarında İsa, Eski Mısır Tanrılarından "Oziris"e benzetilmiş, "O Rab idi, insanlara ebediliği vermek ve diri olarak geri dönmek için öldü." denilerek, ölümden dirilişin simgesi olan Oziris ile aynı konuma taşınmıştır (Bkz. Şelebi, 1990: 146). "Yuhanna Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı... O, dünyadaydı, dünya O'nun aracılığıyla var oldu, ama dünya O'nu tanımadı... ve Kelam beden olup inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakın oldu; biz de onun izzetini Baba'nın biricik oğlunun izzeti olarak gördük." bu algının oluşmasına kaynaklık etmiştir (Yuhanna, 1/1-3, 14).

İncillerde Tanrı Oğlu ibaresi çeşitli şekillerde yer almıştır (Bkz. Matta, III/17, VIII/29; Markos, I/11,XV/39; Luka, VIII/28,IX/35). Oğul İsa, İznik Konsili kararları içinde "teslis" in ikinci unsuru ve Baba ile aynı cevherden kabul edilerek Hak İlah sayılmıştır (Bkz. Aydın 1995: 51). Yuhanna İncilinde daha açık bir şekilde "Çünkü Allah dünyaya hükümsün diye değil, ancak dünya onun ile kurtulsun diye, Oğlunu dünyaya göndermiştir." (Yuhanna, 3/16) ibaresiyle insanlığa kefarete olması için Tanrı'nın oğlunu

gönderdiği ifade edilmiştir. Yuhanna'nın Birinci Mektubunda da; "..... Biz Allah'ı sevdiğiz değil, ancak o bizi sevdi ve günahlarımıza kefarete olarak Oğlunu gönderdi." (Yuhanna'nın I. Mektubu, I-IV/10) ibaresi ile dünyaya gelişinin sebebi açıklanmıştır.

Arius, 323'te yazdığı Thalia (Şölen Şiiri) olarak isimlendirilen mısralarında, İsa'nın Tanrı ile aynı cevherden olmaması sebebiyle Tanrı olamayacağını ileri sürmüş, ancak Tanrı'nın oğul olarak onu, evlat edinip yücelttiğini dile getirmiştir (Bkz. Baş, 2015: 91). Ona göre İsa, mükemmel bir insan yaşamı sürmüş, çarmıhta ölene kadar Tanrı'ya itaat etmiş, bu itaat, onu özel ve Yüce konuma çıkarmış, ona kutsal Efendi (kyrios) adını verdirmiştir. İsa'nın mükemmel itaat gösterdiği bu yaşamı tefekkür etmekle, ona inanan Hıristiyanların da tanrısallaşabileceklerini, o mükemmel yaratığı taklit etmekle Tanrı'nın değişmez ve değiştirilemez yaratıkları olabileceklerini dile getirmiştir (Bkz. Armstrong, 1998: 154).

İsa'nın takipçileri olan Havarilerden, İncil'in açık mesajı yanında, gizli ve ezoterik bir gelenek de 'gizem' içinde ulaştırılmıştır. Gizem içindeki bu bilgi, "özel ve gizli bilgi" olarak kabul edilmiştir. Gizemin tanrısal karakteri sessizlikle korunduğundan, kabul edilmeyenlere iletilemeyeceğine, anlamlarının yazı ile açıklanamayacağına, ancak tefekkürün içe dönük teknikleri ile keşfedilebileceğine; bir anlamda onları kişinin kendisi için yaratması gerektiğine inanılmıştır. Bu anlaşılması zor dinsel gerçekliklerin, ancak liturjik simgesel hareketlerle veya daha iyisi sessizlikle düşünülebileneceği ileri sürülmüştür (Bkz. Armstrong, 1998: 159-160). Athanasius, Life of Antony (Antonios'un Yaşamı)'de ünlü çöl zahidini anlatırken, bu öğretinin Hıristiyan tinselliğini nasıl etkilediğini göstermeye çalışmıştır. Tektanrıcılığın babası olarak bilinen Antonios, Mısır çölünde zorlu bir zahitlik hayatı geçirmiştir. Athanasius'a göre, Antonios'un gövdesi bu sürede hiçbir

yaşlanma izi göstermemiştir. Mükemmel bir Hıristiyan olarak huzur ve dokunulmazlığı öteki insanlardan farklı algılayarak, İsa'yı mükemmel biçimde taklit etmiştir. Sıradan ölümlülerin kendi doğal güçleri ile Tanrı'ya yükselmelerinin, ancak ete bürünüp çürümüş, maddi dünyaya gelen Logos'u taklit etmekle mümkün olduğunu savunduğunu ifade etmiştir (Bkz. Armstrong, 1998: 58).

Tanrı'nın, İsa ile benzeri olmayan içkin bir ilişki oluşturduğu, ezeli ve yaratılmamış mesajının İsa'da var olduğu kabul edilmiştir (Bkz. Michel, 1992: 60). Gökte ve yerde bütün yetkiler ona verilmiş (Matta, 28/18), Baba ne yaparsa, onunda aynı şeyi yaptığını... Baba nasıl ölüleri diriltip onlara hayat veriyorsa, onunda dilediği kimselere hayat verdiğine, Baba'nın kimseyi yargılamayacağına ve yargılama işinin ona verildiğine inanılmıştır (Bkz. Yuhanna, 5/19-22). Baba, Oğul'u sevdiğinden her şeyi ona teslim etmiştir (Bkz. Yuhanna, 3/35). Onun, yeryüzünde Tanrı'nın görünümü olduğuna (Bkz. 2. Korintliler, 4/4), insanların gerek iyi, gerek kötü, yaptıklarının karşılığını almak için Onun yargı kürsüsü önüne çıkacaklarına inanılmıştır (Bkz. 2. Korintliler, 5/10). Kur'an'da da, onun çamurdan bir kuş sureti yapıp üflediğinde Allah'ın izni ile o kuşun canlandığı, yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirdiği, ölüleri dirilttiği, evlerde yenilen-içilenlerle, ambarlarda saklananların neler olduğunu haber verdiği bildirilmiştir (Bkz. Ali İmran, 49; Maide, 110). Bu Tanrısal özellikler ve gerçekleştirdiği olağanüstü şeyler, zaman içerisinde onu mitik bir varlık haline dönüştürmüştür. Oğul'un inkarnasyonu ile insanlara rızık ve hayat verme, hesaba çekme gibi birçok yetkilerini tanrısallaşmış oğula devreden Tanrı, işlevsizleştirilmiştir.

Hıristiyanlar İsa ile birlikte, Havarilerin de üstün vasıflarla ve tanrısal bilgelikle donandıklarına inanmışlardır. Havarilerin tanrısal bilgelikleri Pavlus'un Mektuplarında; "...Öyle ki, imanınız insanların bilgeliğine

değil, Tanrı'nın gücüne dayansın. Gerçi olgun olanlar arasında bilgece sözler söylüyoruz; ama bu bigelik ne şimdiki çağın, ne de bu çağın gelip geçici önderlerinin bilgeliğidir. Biz, Tanrı'nın gizli kalmış bilgeliğinden söz ediyoruz." (1. Korintliler, 2/1-9) ifadesi ile yer bulmuştur. Bu tanrısal yetki ile onların da, İsa gibi hastaları iyileştirdikleri, ölüleri dirilttikleri kaynaklarda yer almıştır. Elçilerin İşlerinde Pavlus'tan "Tanrı, Pavlus'un eliyle olağanüstü mucizeler yaratıyor, onun bedenine değen peşkir ve peştamallar hasta olanlara götürüldüğünde, hastalıkları yok oluyor, kötü ruhtar içlerinden çıkıyordu." şeklinde bahsedilmiştir (Bkz. Elçilerin İşleri, 20/11-12). İsa da, onları dine davet için gönderirken bu özelliklerin kendilerine verildiğini; "İsa onikileri şu buyrukla halkın arasına gönderdi. Diğer uluslara ait yerlere girmeyin. Samiriyelilere ait kentlerin de hiç birine uğramayın. Bunun yerine İsrail Halkının kaybolmuş koyunlarına gidin. Gittiğiniz yerde Göklerin Egemenliğinin yaklaştığını duyurun. Hastaları iyileştirin, Ölüleri diriltin, cüzamlıları temiz kılın, cinleri kovun. Karşılıksız aldınız, karşılıksız verin. Kuşağınıza altın veya gümüş para koymayın..." (Matta, 10/5-9) ibareleri ile dile getirmiştir.

2- Mitolojik İslam Tasavvuf Algısı

Tasavvuf, gerçek anlamda yaşandığında insana manevi huzur ve merteye veren bir yoldur. Gayesi, insanı Allah'a ulaştırmak ve O'nun hakikatini dinin ortaya koyduğu hükümler çerçevesinde, aşırılığa ve sapmaya kaçmaksızın yaşayarak, nefsi olgunlaştırmaktır. Tasavvuf kelimesi, "te, sad, vav ve fe" olmak üzere dört harften oluşmakta, bunların her biri ayrı bir anlam içermektedir. 'Te' harfi, günahlardan ve çirkin davranışlardan vazgeçme olarak tevbe, 'sad' harfi, hem kalbin temizliğini sağlayan dünyevi heves ve arzuların kalbin temizlenmesi, hem de sırrın temizliği anlamıyla Allah'dan gayriden O'nu zikirle arınarak safayı, yani temizliği, 'vav' harfi, Allah'ın ahlakı ile ahlaklaşarak beşeri sıfatlardan uzaklaşma olan velayeti, 'fe' harfi

ise, fenafillah olarak beşeri sıfatlardan arınan nefsin O'nunla bütünleşmesi anlamlarını remz etmektedir (Şirvani, Trsz : 58-60).

Menakıp ve tezkire kitaplarında anlatılan bazı tasavvufi rivayetlere dikkat edildiğinde, yapılan bu tarif ile tam olarak uyuşmamaktadır. Bu kitaplarda, hayat hikayeleri nakledilen velilerin mitik şahsiyetlere dönüştükleri, gösterdikleri kerametler ve olağan dışı davranışların, reelden daha ziyade mitolojik oldukları dikkat çekmektedir. Hayat hikayeleri mitolojik unsurlarla süslenerek anlatılan bu mitik şahsiyetlerin gösterdikleri kerametler, peygamberlerin mucizeleri ile aynı veya daha ileri düzeyde olarak aktarılmaktadır. Bu kerametler arasında, ölümlerinin durumuna vakıf olup onlarla konuşmak, insanları ve bütün hayvanları kendisine boyun eğdirmek, meyvesiz ağaçları meyvelendirmek, diriye öldürmek, ölüyü diriltmek, rüzgarı estirip dindirmek, gaybı bilmek, kalplere vakıf olmak, gözden uzakta olan mensuplarını korumak ve takip etmek gibi özellikler sıralanmaktadır (Bkz. Nasrullah Efendi, 1979: 28-30). İncillerde İsa ve Havariler tarafından gösterildiği anlatılan mucizelerin, neredeyse bire bir benzerleri de menakıp kitaplarında yer almakta, bu kerametlerdeki benzer unsurlar Hıristiyanlarla bir yarış içerisinde bulunduğu gibi bir imaj ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamber'e isnat edilerek tasavvufi metinlerde vurgu yapılan; "Benim ümmetimin alimleri İsrail Oğullarının peygamberleri gibidir" şeklindeki mevzu rivayet, böyle bir yarışın yapılmasına zemin oluşturmuştur. Acluni, Keşfü'l-Hafa isimli eserinde, bu hadisin muteber kitaplarda yer almadığını, Suyuti başta olmak üzere birçok hadis aliminin aslı olmadığını, mevzu olduğunu söylediklerini vurgulamasına rağmen (Bkz. El-Aclûnî, Trsz: II/83), tasavvuf çevrelerinde Acluni'nin ismi ile referans olarak kullanılmıştır (Bkz. Nursi, 1995: 7). Hadisin mevzu olduğu ile ilgili yorumlara rağmen bazı kesimler bu hadisle ilgili olarak; "Bediüzzaman Said Nursî hazretleri müceddid ve müçtehid olduğu ve eserlerini "ilham ve sünihat" ola-

rak kalbe doğan ilhamlar yoluyla yazdığı için, hadis olarak belirttiği hususlar kesinlikle hadistir. Müceddidlerin ilham ve sünihat kabinden yazdıkları hususlar esas olup, diğer âlimlerin görüş ve düşünceleri onların sözleri ile tashih edilirler. Bu nedenle Bediüzzaman Said Nursî hazretleri hadis diyorsa kesinlikle hadistir." şeklinde mitik unsurlarla savunmalar yapılmıştır (Bkz. Kaya, 2013: <http://www.yeniasya.com.tr/enstitu/ummetin-alimleri-ve-nebiler-148601>). Peygamberlerle başlatılan bu yarışın ana sebebi olarak da, İsrail Oğullarından bazı peygamberlerin kendilerinin dışında kimseyi iman ettiremedikleri, oysa Ümmeti Muhammed'in alimlerinin on binlerce insanın hidayetine vesile oldukları gibi bir açıklamalar yapılmıştır (Bkz. El-Hüseyni, Trsz: 100).

Geliştiği kültürel ortam, bu ve benzeri rivayetlerin oluşturduğu algılar ve ilk dönemlerde Hıristiyan zahitlerinin yaşantıları ve onlarla ilgili anlatılan efsanelerin etkisi, mitolojik tasavvuf anlatımlarını beslemiştir. Makamat-ı İmam Caferüsadık isimli risalede, velayet makamında bulunanların, bütün peygamberlerin ilmüne vakıf oldukları, Allah'ın sıfatları ile muttasıf buldukları, insanların maddi ve manevi hangi sıfatlarla ve terkiplerle yaratıldıklarını bildikleri, eşyanın bilgisi ve yaratılış sebeplerini tam manası ile kavradıkları, varlıklardan yirmi dört saatte, yirmidört bin nefeste ne kadar hayır, ne kadar şer ortaya çıktığına vakıf oldukları vurgulanmıştır (Bkz. Makamatı İmam Caferüsadık, 1958: 7-8).

Mitolojik tasavvuf algısının, manevi yetki ve alanda, üstü kapalı Hıristiyanlıktaki İsa ve Havari algısı ile yarış içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Buna işaret eden rivayetlere, menakıp kitaplarında sıkça rastlanmaktadır. Bu rivayetlerde, Hız. Muhammed'in üstünlüğü vurgulanırken, Müslüman velilerin mitolojik meziyetlerine vurgu yapılmakta, kerametlerinin bazen peygamberlerin mucizelerden daha üstün olduğu ima edilmektedir. Mevlana'nın, Hıristiyanlıktan dönme olan Şeyh Alaeddin'e "Hıristiyan keşişler ve bilginler, İsa'nın hakikati hakkında ne diyorlar?" diye

sorduğu, onun da ona tanrı diyorlar diye cevap vermesi üzerine Mevlana'nın; "bundan sonra onlara bizim Muhammed'imiz Tanrı'dan daha Tanrı'dır, Tanrı'dan daha Tanrı'dır de" buyurduğu nakledilmektedir (Bkz. Eflaki, 1973: 1/294). Abdulkadir Geylani'nin de mahalleden geçerken bir Müslüman ile Hıristiyan'ın tartıştığını gördüğü, sebebini sorduğunda, tarafların her birinin kendi peygamberinin üstünlüğünü savunduğu ve Hıristiyan'ın ölülerini dirilmesi sebebiyle İsa'nın, Hz. Muhammed'den daha üstün olduğunu ileri sürdüğünü öğrendiği, bunun üzerine kendisinin peygamber olmadığını, ancak ölülerini diriltilebileceğini söyleyerek Hıristiyan'dan kendisine eski bir mezar göstermesini istediği, sağlığında şarkıcı olan ve kemikleri çürümüş birinin mezarının kendisine gösterildiği, onun da Hıristiyan'a istersen onu öldüğü hali ile dirilteyim diyerek, mezardan şarkı söyleyerek dirilttiği nakledilmektedir (Bkz. Korkusuz, 1995: 85-86; Es-Sadi, 1996:127-128).

Mitolojik İslam Tasavvufunda İsa'nın Hıristiyan inancındaki konumu, Rical'ül-Gayb rivayetleri ve inancıyla özdeşleştirilmiş, Hıristiyanlıkta Tanrısal yetkileri bünyesinde toplayan İsa gibi bu kişiler de, tanrısal yetkilerle donatılmışlardır. Rical'ül gayb ile ilgili bilgiler hadis olarak; Abdullah b. Mesud'dan, Resulullah (sas) buyurdu ki; "Allah'ın halk içinde, kalpleri Hz. Âdem (a.s.)'ın kalbi üzerinde olan üç yüz, kalpleri Hz. Musa'nın (a.s.) kalbi üzerinde olan kırk, kalpleri Hz. İbrahim'in (a.s.) kalbi üzerinde olan yedi, kalpleri Cebrail'in (a.s.) kalbi üzerinde olan beş, kalpleri Mikâil'in (a.s.) kalbi üzerinde olan üç, kalbi İsrâfil'in (a.s.) kalbi üzerinde olan bir kulu vardır. Bunlardan tek olanı öldüğünde Allah onun yerine üçlerden, üçlerden biri öldüğünde beşlerden, beşlerden biri öldüğünde yedilerden, yedilerden biri öldüğünde kırklardan, kırklardan biri öldüğünde üç yüzlerden, üç yüzlerden biri öldüğünde de halktan birini yerleştirir. Onların vesilesiyle Allah Teâlâ diriltir, öldürür, yağmur yağdırır, bitki-

leri bitirir ve belaları defeder. Hadisi rivayet eden İbni Mesud'a Allah'ın onların aracılığı ile öldürüp dirilmesi nasıl olur diye sorulduğunda dedi ki; Onlar Allah'tan milletleri çoğaltmasını isterler (çoğaltır), zalimlere beddua ederler, paramparça olurlar, dua ederler yağmur yağar, dua ederler bitkiler yeşerir, dua ederler her türlü bela ortadan kalkar." (Bkz. El-Aclûnî, Trsz: 1/25) şeklinde nakledilmiştir.

Miftah'ül-Kulup'da Hilafet Sırrı başlığı altında Rical'ül gayb ile ilgili bilgiler verilmiş, Kutbul Aktab, Gavs, Kutbul Ula ve diğer kutuplar olarak tasnif edilmiş olan bu kişilerin, görevlendirmelerindeki manevi seremoninin nasıl gerçekleştirildiği bütün açıklığıyla anlatılmıştır (Bkz. El Nakşibendi, 1979: 44-55). Tanrısal yetkilerle donatılmış olan kutbun, gözlerini levhi mahfuzdan ayırmaksızın hayır ve şer her ne olacaksa onları takip ederek sağ yanında bulunan kutba hayırları, sol yanında bulunana ise şerleri işaret ettiği, onların da emri altındaki diğer kutuplara bunları bildirerek alemin nizamının düzgün bir şekilde devamını sağladıkları nakledilmiştir (Bkz. Makamatı İmam Caferüssadık, 1958: 14-15 ; Ateş, 2002: XXVI/497-499). Bu algının tesiri ile tasavvufi çevrelerin bazılarında, "sadat-ı kiramin bilgisi olmadan yaprak bile kıpırdamaz, sadat, müridanın attığı adımı bilir, onu her daim gözetler" gibi söylemler bilgilendirme propagandalarında kullanılmıştır.

Şahı Nakşibend'e atfedilen "Allah bana müritlerin içine dışına ve bütün ahvaline tasarruf etme kudretini verdi. Dilersem müritlerime her türlü hali verebilirim, dilersem ellerinden halini, şanını, gücünü, kudretini alabilirim ve kabiliyetlerine göre terbiye ederim." ifadeleri de bu aşkın tanrısal anlayışı yansıtmıştır (Bkz. Nasrullah Efendi, 1979: 105). Şeyh Eb'ul Hasan el-Harakani ile ilgili olarak anlatılan bir efsanede de yine aşkın tanrısal özellik öne çıkarılmıştır; "Yolculuğa çıkmak üzere olan bir grup karşlarına çıkan beladan kurtulmak için Şeyh Harakani'den

kendilerine dua öğretmesini istemişler. O da, bela ile karşılaştıklarında kendisini anmalarını ve yardım istemelerini söylemiş. Cemaat buna itibar etmemiş. Yolda eşkıyanın saldırısına uğramışlar, bütün malları alınmış. Ancak içlerinden bir tanesi Şeyhin sözünü hatırlayıp ondan istimdat dilemiş ve bir anda gözden kaybolmuş. Eşkıyalar önceden gördükleri bu kişiyi araştırmışlar, ancak bulamamışlar. Malları ve kumaşlarına da hiçbir zarar gelmemiş. Diğerleri ise çıplak ve malları soyulmuş bir halde ortada kalmışlar. Şeyhin yanına geri döndüklerinde malları soyulanlar bunun sebebini sormuşlar ve biz hep Allah'ı andık (ve onu imdada çağırdık) ama işimiz yoluna girmedi, o tek başına seni andı (ve imdada çağırdı) onların gözlerinden kayboldu demişler. Şeyh de, siz Allah'ı mecazi olarak (yardıma) çağırdınız, Ebu'l-Hasan ise hakikat olarak çağırdı. Siz Ebu'l-Hasan'ı zikrediniz, Ebu'l-Hasan da sizin için Allah'ı zikreder, böylece işiniz görülür şeklinde cevap vermiş (Bkz. Attâr, 1984: 696-697).

İbni Teymiye ve bazı alimler, tanrısal güç ve yetkiler verilen bu kişilerle ilgili rivayetlerin tevhit anlayışını merkezine oturtmuş olan İslâm inancıyla bağdaştırılamayacağını ileri sürerek karşı çıkmışlar, bu anlayışın İslâm'a, Hıristiyanlık ve aşırı Şia mezheplerinden girdiğini dile getirmişlerdir. Bunun en önemli göstergesi olarak da Hz. Peygamber ve ilk dönemlerin saygın şeyhleri arasında bu tabirlerin bilinmediğini, bir rivayetinde intikal etmediğini delil göstermişlerdir (Bkz. Uludağ, 2008: XXXV/81).

3- Karşılaştırmalar

İsa ve Havariler ile ilgili İncillerde nakledilen bazı mucizeler ve bunların hemen hemen benzer şekilde mitolojik unsurlarla menakıp ve tezkire kitaplarındaki iz düşümleri;

3.1- Ölülerin Diriltilmesi: İsa, Nain denilen kentin kapısına yaklaştığı sırada, dul bir kadının tek oğlu olan bir adamın cenazesine şahit olmuş. Kadına acıyarak cenazenin sedyesine dokunarak "delikanlı kalk" demiş ve ölü dirilerek kalkmış, konuşmaya başlamış

(Bkz. Luka, 7/11-15). Beytanya'dan Lazar adında bir adama İsa, bu hastalığın ölümle sonuçlanmayacağını söylemiş. Kendisine öldüğü bildirilmiş, o da Lazar'ın uyuduğunu ve uyandıracağını söyleyerek Beytanya'ya gelmiş. Dört gündür mezarda olduğunu öğrendiği Lazar'ı koydukları yeri sormuş, sonra yüksek sesle, "Lazar, dışarı çık!" diye bağırınca, ölü, elleri ayakları sargılarla bağlı, yüzü peşkirle sarılı olarak dışarı çıkmış, oradakilere, onu çözüp bırakmalarını söyleyerek diriltmiş (Bkz. Yuhanna, 11/1-28). Ölen kızını diriltmesini isteyen bir havra yöneticisine kızın ölmediğini, uyuduğunu söylemiş, kalabalığın kendisi ile alay etmesi üzerine evden içeri girerek kızın elini tutup ayağa kaldırmış (Bkz. Matta, 9/18-26). Yafa'da, İsa öğrencisi Tabita adında bir kadın hastalanıp ölmüş, Petrus'un Lidda'da bulunduğunu duyan öğrenciler, ona iki kişi yollayıp cenaze evine getirmişler. Tabita'nın ölümü ile ilgili bilgiler kendisine aktarılan Petrus, herkesi dışarı çıkararak dua etmiş ve ölüye doğru dönerek, "Tabita, kalk" demiş. Kadın gözlerini açarak doğrulup oturmuş. Petrus da elini uzatarak onu ayağa kaldırarak diriltmiştir (Bkz. Elçilerin İşleri, 9/36-42).

Menakıp kitaplarında ölülerin dirilmesi ile ilgili anlatımlar, sık sık kullanılmıştır. Abdulkadir Geylani, bu anlamda en çok anılanlardan biri olmuştur. Yukarıda zikredilen, Hıristiyan ile Müslüman arasındaki tartışma üzerine sağlığında şarkıcılık yapan, kemikleri çürümüş birini öldüğü hali ile dirilmesi dışında hikâyeler de nakledilmiştir (Bkz. Korkusuz, 1995: 85-86 Es-Sadi, 1996:127-128). Kendisine mürit olması için getirdiği çocuğunu benzi sararmış, zayıflamış gören bir kadın çocuğunun durumunu görüşmeye gittiğinde Abdulkadir Geylani'yi tavuk yerken görmüş, onu kınaması üzerine, önündeki kemiklere Allah'ın izni ile dirilmesini emretmiş, tavuk dirilerek ayağa kalmıştır (Bkz. En-Nebhani, 2001: II/203). Bunlardan daha ileri seviyede bir rivayette Azrail'in elinden bütün ruhları kurtarması hikaye edilmiştir. Hizmetçilerinden biri vefat edince eşi diriltmesini

talep etmiş. Şeyh Geylani, yaptığı murakabe sonucunda Azrail'in kabzedilmiş ruhlarla beraber semaya yükseldiğini görmüş ve Azrail'den hizmetçisinin ruhunu ısrarla geri istemiş. Azrail, bunları İlahi Emir üzerine aldığı, geri vermesinin doğru olmayacağını söyleyerek vermek istememiş. Şeyh Geylani, bulunduğu manevi makamın kuvveti ile o gün aldığı ruhların içinde bulunduğu zembili Azrail'in elinden çekip almış, bunun üzerine o gün ölen bütün ruhlar dağılarak bedenlerine geri dönmüş. Azrail, durumu Allah'a şikayet edince, Allah; "O, benim mahbubum ve matlubumdur. Hizmetçisinin ruhunu ona niçin vermedin? Bir ruh sebebiyle kabzettiğin ruhların hepsi gitti." diyerek mukabelede bulunmuştur (Es-Sadi, 1996: 124-126). Benzer bir rivayette Tabakat'ül Kübra'da Muhammed Şerbini hakkında rivayet edilmiştir. Şeyh, ölmek üzere olan oğlunun ruhunu kabzetmeye gelen Azrail'e müsaade etmemiş, onu geri göndermiş; "Git Rabbine dön. Emir hükümsüzdür" diyerek, oğlunun ruhunu vermemiştir (Şarani, 1969: II/1740).

Ölülerin diriltilmesi ile rivayetler, başka velilerle ilgili olarak da farklı menakıp ve tezkire kitaplarında yer almaktadır. Mevlana'nın hizmetinde ve kendisine çok faydası olan bulunan Hamza isimli neyzen hastalanıp ölmüş. Mevlana, defin işlemleri esnasında neyzenin evine giderek 'Aziz dost Hamza, kalk!' diyerek onu diriltmiş. Neyzen dirildikten sonra ney üflemeye başlamış, üç gün, üç gece büyük bir sema yapmışlar. Mevlana, evden ayrılınca neyzen tekrar ölmüştür. Müritlerinden bir başka dervişin ölüm haberi kendine ulaştığında da, "niçin daha erken haber vermediniz, ölmesini önlerdim." diye cevap vermiştir (Bkz. Eflaki, 1973: I/263-264).

Şah-ı Nakşibend, ölmüş Emir Hüseyin isimli müridini (Bkz. Nasrullah Efendi, 1979: 106-108), Şeyh Ebubekir b. Hevara, seni Resulullah'a şikayet ederim diyerek suda boğulan ve diriltmesini isteyen bir kadının suda boğulan çocuğunu (Bkz. Es-Seccac, 2015: 136),

Seyyid Ahmet er-Rufai, gecedен öldüğü bildirilen güneş doğunca 'kalk güneş doğdu' demesiyle uyandırdığı müritlerinden birinin çocuğunu (Bkz. Es-Seccac 2015: 259), Abdihakim el-Hüseyni, Kasrik'te doktorların tedavi edemeyerek hastaneden evine gönderdiği, ölüm haberi geldiğinde, ölmediğini söylediği ve kısa süre sonra ölmediği haberinin kendisine verildiği müritlerinden birinin Muhammed isimli çocuğunu (İldırar & Çağır, 1986: 66-67), diriltmişlerdir. 'Şeyh İbrahim el-Metbuli de, çok ibadet eden ancak insanların kendisi hakkında iyi düşünmedikleri birini görmüş, insanların kendisine itibar etmemesi sebebinin babasının razı olmaması olduğunu söylemiş. Yanındakilerle babasının mezarının başına giderek, mezarından diriltmiş ve oğlu için rızasını almıştır (Bkz. En Nebhani, 2001: I/404).

Ölü diriltme ile ilgili menakıp kitaplarında zikredilen rivayetler arasında temel ortak özellik, nakledilen kerametler hemen hemen birbirinin benzeri olarak gerçekleşmiştir.

3.2- Hastaların iyileştirilmesi: İsa, bir şehirden geçerken karşılaştığı ve iyileştirilmesini isteyen bir cüzamlıyı iyileştirmiş, bundan kimseye söz etmemesini, "git, kâhine görün ve cüzamdan temizlendiğini herkese kanıtlamak için Musa'nın buyurduğu sunularını sun" diyerek göndermiştir (Bkz. Luka, 5/12-15; Matta, 8/1-4; Markos, 1/40-45). İsa şehirlerden birinde, etrafında Celile, Yahudiye ve Kudüs'ten gelen Ferisilerle oturdukları sırada insanlar hastalar ona getirmiş, o da iyileştirmiştir. Bu esnada iyileştirilmesi için yatağının üzerinde önüne getirilmeye çalışılan felçli bir adama "Sana söylüyorum, kalk, yatağını toplayıp evine git!" demiş, adam da hemen ayağa kalkıp Tanrı'yı yücelterek evine gitmiştir (Bkz. Luka, 5/17-25; Matta, 9/1-8; Markos, 2/1-12). Samiriye ile Celile arasındaki sınır bölgesinden geçerken kendini karşılayan cüzamlı on adamı, "Gidin, kâhinlere görünün" diyerek göndermiş, adamlar da yolda cüzamdan

temizlenmişlerdir (Bkz. Luka, 17/11-13). Kana köyünde iken ölümcül hasta olan oğluna ölmeden yetişerek iyileştirmesini isteyen adama, oğlunun yaşayacağını haber vermiş, adam evine giderken yolda onu karşılayan köleleri oğlunun yaşadığını ve iyileştiğini söylemişlerdir (Bkz. Yuhanna, 4/46-53). On iki yıldır kanaması olan bir kadın, İsa'nın arkasından yetişip dokunursam kurtulurum düşüncesi ile giysisinin eteğine dokunmuş, geri dönüp onu gören İsa, cesur olmasını, onu imanının kurtardığını söyleyerek kadını iyileştirmiştir (Bkz. Matta, 9/18-26). Öğrencileri ve büyük bir kalabalıkla birlikte Eriha'dan ayrılırken, kendisine acımasını isteyen kör dilenciye görmüş, yanına çağırarak kendisi için ne yapmasını istediğini sormuştur. Dilenci, gözlerinin görmesini istediğinde, imanının onu kurtardığını söylemiş ve adam da görmeye başlamıştır (Bkz. [Markos, 10:49-52](#); Luka, 18/55-60). Öğrencileri ile Beytsayda'ya geldiğinde ona kör bir adam getirilerek, ona dokunması istenmiştir. O da, körü elinden tutarak köyün dışına çıkarmış, gözlerine tükürüp ellerini üzerine koyarak, "Bir şey görüyor musun?" diye sormuş, adamın " ağaçlara benzeyen yürüyen insanlar görüyorum" demesi üzerine, ellerini yeniden adamın gözleri üzerine koymuş, adam da gözlerini açtığı anda, her şeyi açık seçik görmeye başlamıştır (Bkz. [Markos, 8/22-25](#)). Yolda giderken gördüğü bir başka doğuştan kör adam görmüş, yere tükürerek çamur yapmış, çamuru adamın gözlerine sürmüş, sonrada "Git, Şiloah Havuzunda yıkan" demiştir. Adam gidip yıkandığında gözleri açılmıştır (Bkz. Yuhanna, 9/1-7).

Havarilerin de hastaları iyileştirdikleri ile ilgili birçok rivayet İncillerde anlatılmıştır. Petrus'la Yuhanna, dua vaktinde tapınağa çıktıkları sırada doğuştan kötürüm olan ve dilenmek için tapınağın Güzel Kapı diye adlandırılan kısmına getirilen adama Petrus, "Bende altın ve gümüş yok, ama bende olan sana veriyorum, Nasıralı İsa Mesih'in adıyla yürü diyerek elinden kavrayıp ayağa kaldırmış, adam sapasağlam olarak yürümeye başlamıştır (Bkz. [Elçilerin İşleri, 3/1-10](#)). Petrus

Lidda'da felçli ve sekiz yıldır yatalak olan Eneas isimli birine rastlamış, ona, "Eneas, İsa Mesih seni iyileştiriyor. Kalk, yatağını topla." demiş, oda hemen ayağa kalkmıştır (Bkz. [Elçilerin İşleri, 9/32-36](#)). Petrus'un gölgesi üzerine düşün ve şifa olsun diye hastalar caddelere çıkartılarak şilteler ve döşeklerde yatırılarak beklenmiş, Kudüs civarındaki kasabalardan kalabalıklar, hastalar ve kötü ruhlardan acı çekenler iyileştirmesi için ona getirilmiştir (Bkz. [Elçilerin İşleri, 5/12-15](#)). Listra'da Pavlus, ayakları tutmayan ve doğuştan kötürüm bir adama, "Kalk, ayaklarının üzerinde dur!" diye hitap edince, adam yerinden fırlayıp yürümeye başlamıştır (Bkz. [Elçilerin İşleri, 14/1-15](#)). Pavlus, kendilerini ağırlayan kişinin kanlı ishale yakalanmış ve ateşler içerisinde yatan babasının üzerine ellerini koymuş, dua ederek onu iyileştirmiştir. Bunu duyan diğer hastalar da ona gelerek iyileşmişlerdir (Bkz. [Elçilerin İşleri, 28/3-10](#)).

Hasta, kör ve sakatların iyileştirilmesi de menakıp kitaplarındaki mitolojik anlatımların vazgeçilmezlerindedir. Şeyh Azzaz b. Müstevda el Bataihi, bir arslan tarafından bacağı koparılmış olan gencin bacağı, saldırgan arslanı bir taş ile öldürdükten sonra yerine takarak ovması ile iyileştirmiştir (Bkz. [Es-Seccac, 2015: 139](#)). Matar'ul Bazrai biri kör, diğeri ağır hasta iki kişiyi iyileştirmiş, Şeyh Osman b. Merveze el Bataihi de, kendisine şifa umuduyla gelen biri kör, diğeri cüzamlı iki kişiyi iyileştirmiş, yanlarında bulunan İsa olmadığını, kör ve cüzamlıyı iyileştirse bile veliliğini tasdik etmeyeceğini söyleyen kimsenin iddialarına karşılık iyileştirdiği kişinin hastalıklarını kendisini inkar edene geçirmiştir (Bkz. [Es-Seccac, 2015: 259](#)). Seyyid Abdülhakim el Hüseyini'nin, kendine gelen kör bir adamın gözlerini elleri ile ovarak iyileştirdiği (Bkz. [Ildırar & Çağıl, 1986: 66](#)), Mevlana'nın bir sema esnasında iki kat olmuş, tam bir aşk ve vecdle tef çalan bir kambura, "niçin doğru durmuyorsun, neyin var?" diyerek elini onun kamburuna sürerek kamburunu düzelttiği (Bkz. [Eflaki 1973: 1/264](#)), Muhammed b. İnan'ın da yanına gittiği hasta kimse-

lerin hastalıklarını üzerlerinden aldığı (Şarani, 1969: II/1668) rivayetleri de menakıp kitaplarında nakledilmiştir.

Bazen de hastalıkların iyileştirilmesinin aksine, sağlam kişilerin, kör veya hastalıklı hale getirildiği nakledilmiştir. Barnaba ile Pavlus Kıbrıs'ta Baf şehrine geldiklerinde, burada yaşayan Baryeşu isimli büyücü ve sahte peygamberi, İsa'ya inanan valiyi inancından saptırmaya çalışması üzerine Pavlus körleştirmiştir (Bkz. Elçilerin İşleri, 13/4-11). Ebu Said el Kaylubi de, kendisini imtihan etmek için gelen rafizilerin küfelerinde bulunan çocuklardan kötürüm olanı kalk diyerek yürütmüş, sağlam olanı ise otur diyerek kötürüm hale getirmiştir (Bkz. Es-Seccac, 2015: 165).

3.3- Yiyecek ve Eşyaların Çoğaltılması: Yiyecek ve ihtiyaç duyulan şeylerin çoğaltılması da gerek İncillerde, gerekse menakıp kitaplarında anlatılan rivayetlerdendir. İsa bir gün Gennesar Gölü kenarında insanlarla konuşurken iki balıkçının eli boş geri döndüğünü görünce, kendisi de kayığa binerek balıkçılardan açığa gitmelerini ve ağlarını atmalarını istemiş. Daha öce balık olmadığını söyleyen balıkçıların ağları yırtılacak kadar çok balıkla dolmuştur (Bkz. Luka, 5/2-6). İsa dağa çıkıp öğrencileriyle oturduğu sırada kendisine doğru gelen büyük bir kalabalığı görmüş, yanlarında beş arpa ekmeği ve iki balık olduğunu öğrenince yaklaşık beşbin erkeğe üzerlerine şükrettikten sonra dağıtmıştır. Herkes doyunca, artanların toplanmasını ve ziyan edilmemesini istemiş, beş arpa ekmeğinden artakalan parçalarla on iki sepet daha doldurulmuştur (Yuhanna, 6/3-13; Matia, 14/13-21; Markos, 6/30-44; Luka, 9/10-17).

Ebul Hasan el-Harakani de, Şeyh Ebu Said'in kendisini ziyareti esnasında evde pişirilmiş ve arpadan yapılmış bir kaç yufkadan başka bir yok iken eşine; "yufkaların üzerine bir hamur örtüsü at, bu örtünün altından elini sok, dilediğin kadar ekme çıkar, ama sakın örtüyü kaldırma diyerek kalabalıkları doyur-

muştur. Hizmetçi örtüyü kaldırınca yufka kalmamış, Harakani ona 'hata ettin, eğer örtüyü kaldırmamış olsaydın. ta kıyamete kadar bunun altından ekme çıkarıp duracaklardı' diye çıkmıştır (Bkz. Attâr 1984: s.698). Macit el Kürdi de, Halvet'ten çıktığında yanına gelen 20 civarında derviş, müritlerinden birini gönderdiği halvet mekanından getirttiği yiyeceklerle doyurmuştur. Daha sonra gelen 30 civarındaki derviş de aynı şekilde doyurulmuştur (Bkz. Es-Seccac 2015: s.167-168). Muhammed Mağribi'nin de sarığının içinde bulunan küçük bir keseden, müritlerinin ve ihtiyaç sahiplerinin borçlarını ödediği nakledilmiştir (Şarani, 1969: II/1653).

3.4- Eşyanın Dönüştürülmesi: Bir düğün esnasında şarapların tükenmesi üzerine İsa, 'Yahudiler'in geleneksel temizliği için konulmuş, her biri seksenle, yüz yirmi litre alan altı adet taş küpün içinin suyla doldurulmasını istemiş, küplerdeki suyun tamamını şaraba dönüştürmüştür (Bkz. Yuhanna, 2/7-14). Şeyhinin İbrahim Ethem'i imtihan için getirttiği ve içmesini istediği şarap, nar şerbetine dönüşmüştür (Bkz. El Hüseyini, s.126). Şeyh Ebu Amr b. Merzuk'un, Şam yolculukları esnasında yanındaki yardımcısı açlık hissetmiş, bunun üzerine eline aldığı kumu kavuta çevirerek karınlarını doyurmuşlardır (Bkz. Es-Seccac 2015: s.173-174). Abdulkadir Geylani'ye nisbet edilen bir başka mitolojik hadisede ise, Halifelerinden birinin eşi, kendisinden bir erkek çocuk nasip etmesi için Allah'a dua etmesini istemiş, 'Allah'tan sana istediğini vermesi için talepte buldum. İstediyini sana verecek' diye mukabelede bulunmuş, kız doğması üzerine kendisine getirilen çocuğu, erkeğe çevirerek annesine geri vermiştir (Es-Sadi, 1996: 134-135). Şeyh Berakat'ül-Hayyat da ne yerse, yediği şey, canının çektiğine dönüşürmüş. Bir seferinde koyun eti yerken canı güvercin eti çekmiş, önündeki et güvercin etine dönüşmüştür (Şarani, 1969: II/1783).

3.5- Su üzerinde yürümek: İsa ile yola çıkan Havariler, onun bekledikleri yere gelmemesi üzerine bir tekneye binerek gölün karşı yakasındaki Kefarnahum'a doğru yol almışlar, bu sırada çıkan güçlü bir rüzgar gölü kabartmış. Havariler, gölde üç mil kadar yol aldıktan sonra İsa'nın gölün üstünde yürüyerek tekneye yaklaştığını farketmişler, onu tekneye almak istediklerinde de teknenin kıyıya ulaştığını görmüşler (Bkz. Matta, 14/22-33, Markos, 6/45-52). Petrus, bu sırada gelenin İsa olduğunu söylemesi üzerine "Eğer sen isen, buyruk ver suyun üstünden yürüyerek sana geleylim." demiş ve yürüyerek ona gitmiştir (Matta, 14/28-29).

Menakıp ve tezkire kitaplarında suda yürüme üzerine benzer nakiller sıkça aktarılmıştır. İmam-ı Şafii, Bizans diyarından Harun Reşid'e gelen ve İslam Alimleri ile ilmi tartışmalar yapmak isteyen 400 ruhbanla Dicle sahilinde karşılaşmış, omzuna bir seccade atıp suyun üzerinde yürümüş, seccadeyi nehrin ortasına sererek kendisiyle tartışmak isteyenlerin yanına gelmesini istemiştir. Bunu gören, keşişler ise Müslüman olmuştur (Bkz. Attâr, 1984: 287). Hasan el Basri de, Rabia'tül-Adaviyye'yi birgün Fırat nehrinin kenarında görmüş, hemen seccadesini suyun üzerine sererek ona gel de burada iki rek'at namaz kılalım demiştir. Rabia'da; Üstad! dünya pazarını, uhrevi ve ruhani olanlara mı arz ediyorsun? Bari öyle bir şey yap ki, insanoğlu benzerini yapmaktan aciz kalsın, diye karşılık vererek seccadesini havaya sermiş, buraya gel, ta ki, halkın gözünden gizli kalasın, böylece ameline riya bulaşmasın diye mukabelede bulunmuştur (Bkz. Attâr, 1984: 116). Akil el-Menbici'nin de, yanında bulunan bir grupla Fırat Nehrinden karşıya geçerken seccadelerini suyun üzerine atarak karşıya geçtikleri nakledilmiştir (Bkz. Es-Seccac, 2015: 132). Tabakat'ül Kübra'da, hayat hikayeleri anlatılan bazı velilerin su üzerinde yürümeleri tabii bir olay gibi zikredilmiştir (Bkz. Şarani 1969: II/1742, 1761).

Abdulkadir Geylani, Şahı Nakşibend, Mevlana Celalettin Rumi başta olmak üzere

tanınmış bütün veliler, farklı özellikleri ilke mitolojik alana taşınmış, kendilerine olağan üstü güçler yüklenerek tanrısal varlıklar haline dönüşmüşlerdir. Bu olağanüstülükler, yukarıda örnekleri verilenlerle benzer anlatımlar olarak yazılan menakıp ve tezkire kitaplarında yer alarak sonraki nesillere aktarılmıştır. Hemen hemen birçok veli için ölümlerinin diriltmesi, hastalıklarının iyileştirilmesi, hayvanlara hükmetme, onlarla konuşma, tehlike anında müritlerini kurtarma, onlara sataşanları aralarında uzun mesafeler olsa bile öldürebilme, ölü iken bile tasarrufta bulunma, zamanda ve mekanda hızlı hareket etme, su üzerinde ve havada durma gibi mitolojik özellikler kitaplarda kendilerine yer bulmuştur.

Sonuç

Sonuç olarak İncillerde yer alan birçok rivayetin neredeyse birebir benzerleri menakıp kitaplarında da nakledilmiş, gösterilen kerametlerle İsa ile yarış yapıldığı imajı kendini göstermiş, bazen de bu yarışın varlığı rivayetlere açık olarak aksetmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s), Uhud Harbinde şehit olan amcası Allah'ın Arslanı Hz. Hamza ve oğlu İbrahim için ne kadar üzüldüğü kaynaklarda nakledilmiş ise de onları diriltmemiştir. İbrahim'in defni esnasında meydana gelen güneş tutulmasını farklı anlama yorarak, güneşin onun ölümüne üzüldüğünü söyleyenlere, güneş ve ayın Allah'ın alametleri olduğunu, birilerinin ölümünden dolayı tutulmadığı ikazını yapmıştır. O (sas), reel hayatta, yine reel bir varlık olarak yaşamış, kendisine söz söylenirken "anamız babamız sana feda olsun" diye söze başlanmasına rağmen arkadaşları ile ilişkilerinde farklı bir tavır içinde olmamıştır. Hiçbir arkadaşının kendisine hizmet etmesine izin vermemiştir. Onun huzuruna girdiğinde titremeye başlayan bir adamı: "Arkadaş titreme! Ben bir kral değilim. Kureyş'ten, kuru ekmek yiyen bir kadının oğluyum." diye teskin etmiştir (Bkz. Aliyyü'l-Kari, 1307: 103). Kendisini aşırı bir şekilde öven insanlara karşı da : "Ey insanlar! Allah'tan korkunuz. Şeytana uymayınız. Ben yalnız Abdullah'ın oğlu Muhammed'im. Allah'ın

kuluyum. Cenâb-ı Hak beni Peygamberliği ile şereflendirdi. Bana bundan fazlasıyla tazim göstermenizi istemem” (Şibli, 1997: II/925) sözleri ikaz etmiştir. Kendisinde kibir olduğunu ileri sürerek onu üzmeye çalışanlara; “Ben eşeğe bindim. Çul hırka giydim. Koyun sağdım. Bunları kim yaparsa asla onda kibirden bir şey bulunmaz” (Seçme Hadisler, 2004: 90) diyerek cevap vermiştir. Kendisine saygı için ayağa kalkanların bu davranışlarını tasvip etmemiş, “Acemlerin (diğer milletlerin) birbirlerini ta’zim ederek ayağa kalktıkları gibi, siz de benim için ayağa kalkmayın. Çünkü ben kulun yediği gibi yiyen, kulun oturduğu gibi oturan biriyim.” (Ebu Davut, 1988: Had No, 5230) diyerek onları uyarmıştır.

Onun (sas) vefatından sonra gelişen şartların ortaya çıkardığı tasavvuf algısı, içerisinde reel hayatla bağdaşmayan birçok mitolojik unsurları barındırarak günümüze ulaşmıştır. Bu mitolojik unsurlar, kendilerine izafe edilen şahıslar tarafından gerçekten hayata geçirilmiş midir? sorusu hep zihinlerin bir köşesinde takılı kalmıştır. Mitolojik anlatımların kabulü ile gerçekleşen bağlılıklar, fertlerin sorgulanmamalarına, yaptıkları her işin altında bir hikmet aranmasına, yanlışların da, yine dini kabullerle yorumlanmaya çalışılmasına yol açmıştır. Özellikle İsa ile ilgili zikredilen mucizelerin benzerlerinin veya daha ileri düzeyde olanlarının hayata geçirilmesi ile Hıristiyanlar'a manevi bir üstünlük kurma yarışına girilmiştir. Kendisi ile ilgili mitolojik hiçbir anlatıma veya bu bağlamda bir özellik yüklenilmesine kesinlikle izin vermeyen bir Peygamberin (sas) sünnetini birebir yaşadığını iddia edenlerin birçoğu, davranış ve yaşayışlarıyla onun (sas) sünnetine aykırı hareket etmişlerdir. Kur'an ve Sünnet bağlamında ciddi değerlendirilmeleri yapılmayan bu mitolojik anlatımlar ile bunlar üzerine yapılan batni yorumlar, eğitim seviyesi düşük kitleleri uyutmuş, zihinlerini esir almıştır. Esir alınan bu zihinlerden, düşünmeksizin körü körüne itaat eden kesin inançlı nesiller yetişti-

rilmiştir. Fatıha Suresinde kulluk edilecek ve yardım istenecek yegane merciin Allah olduğu, aksinin din dışı ve dalalet olarak vurgulandığı bilinmesine rağmen, manevi yardım talepleri Allah'tan değil, O'na aracı olarak görülen ve mitolojik anlamlar yüklenen kişilerden talep edilmiştir. “Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu Mesih'i rableri olarak kabul ettiler. Oysa tek ilahı başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı...” (Tevbe, 31) ayetinde zikredildiği üzere Hıristiyanların içine düştükleri yanlışlıklar hayata taşınmıştır. Bu anlam karmaşasında, tarihimizin bunalım dönemlerinde toplum mühendisliğini yapan, insanların sığınak merkezleri olan tasavvuf kurumları, uzak durması istenen makam, para, şöhret, imtiyaz gibi olgularla yan yana anılmaya başlanmıştır. Kurumlarda görülmeye başlayan bu yozlaşma, tasavvuf çevrelerinin sorgulanmasına, onlara olan güvenin azalmasına ve tartışma zeminine taşınmasına sebebiyet vermiştir.

KAYNAKÇA

- Aliyyü'l-Kari (1307). *Şerhü's-Şifa*, İstanbul.
- Atıntaş, H. (1985). *Tasavvuf Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.
- Armstrong, K. (1998). *Tanrının Tarihi* (Çev. Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu), Ankara: Ayraç Yay.
- Ateş, S. (2002). Kutup, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (XXVI/498-499)*, Ankara: İSAM Yay.
- Attar, F. (1984). *Tezkiretü'l-Evliyâ* (Haz. Süleyman Uludağ), Bursa: İlim ve Kültür Yay.
- Aydın, M. (1995). *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Baş, M. (2015). Kipti Kaynaklarında İznik Konsiline Götüren Süreç ve Arius,

- Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.15 sayı 2, Adana, 89-101.
- Bonnefoy, Y. (2000). *Mitolojiler Sözlüğü I-II* (Çev. Levent Yılmaz), Ankara: Dost Yay.
- Campell, J. & Mayers, B. (2007). *Mitolojinin Gücü*, İstanbul: MediaCat.
- Ebu Davut, Süleyman b. El Eşas Es Sicistani (1988). *Sünen I-IV*, Kahire: Dar'erreyyan.
- Eflaki, A. (1973). *Ariflerin Menkıbeleri I-II* (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul: Hürriyet Yay.
- El-Acluni, İsmail b. Muhammed (Trsz). *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs Amme İstehere mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs I-II*, Kahire: Dâru't-Türas.
- El-Nakşibendi, Mehmet Nuri Şemsettin (1979). *Tam Miftah'ul-Kulub*, İstanbul.
- El-Hüseyni, Seyyid Abdülhakim (Trsz). *Sohbetler*, İstanbul: Fatih Yay.
- Eliade, Mircea (1993). *Mitlerin Özellikleri* (Çev. Sema Rifat), İstanbul: Simavi Yay.
- En-Nebhani, Yusuf b. İsmail (2001). *Cami'ü Keramat_ı Eoliya I-II*, (Tah. İbrahim Utve Avd), Gujarat/Hindistan: Merkezi Ehli Sünne Berakat Yay.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Es-Sadi, Muhammed Şihabiyyü (1996). *Gayb'ın Dili Abdülkadir Geylani'nin Menkıbeleri* (Ter. Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa), İstanbul: Kitsan
- Es-Seccac, Muhammed b. Ali (2015). *Tuffahu'l-Ervah ve Miftahu'l-İrbah* (Haz. Nejdet Gürkan, M. Necmettin Bardakçı, M. Saffet Sarıkaya), İstanbul: Kitap Yay.
- Fowler, H. W. & Fowler, F.G. (1919). *Myth ve Mythologia*, The Concise Oxford Dictionary (536), Oxford: Oxford Press.
- Güngör, E. (1996). *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Yay.
- Ildırar, M. & Çağıl, A. (1986). *Seyyid Abdülhakim el Hüseyini ve Nakşibendi Tarikatı*, İstanbul: Rehber Yay.
- Kaya, M. A. (2013). *Ümmetin Alimleri ve Nebiler*, http://www.yeniasya.com.tr/enstitu/ummetin-alimleri-ve-nebiler_148601_18.08.2017 tarihinde erişildi.
- Kitab-ı Mukaddes (1981). İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Yay.
- Korkusuz, M. Ş. (1995). *Gavs'ül Azam Seyyid Abdülkadir Geylani ve Kadiri Tarikatı*, Adıyaman: Menzil Yay.
- Kur'an-ı Kerim Meali (2011). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Makamatı İmam Caferüsadık (1958). İstanbul: Ak Kitapevi.
- Mevlana Şibli (1977). *Asr-ı Saadet I-V* (Çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul: Eser Neş.
- Michel, T. (1992). *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, İstanbul.
- Nasrullah Efendi (1979). *Şahu Nakşibend* (Tetkik, M. Şevket Eygi), İstanbul: Buhara Yay.
- Nicholson, R. A. (1978). *İslam Sufileri (Heyet)*, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- Nursi, Said (1995). *Kastamonu Lahikası*, İstanbul: Envar Neşriyat.
- Schimmel, A. (2012). *İslam'ın Mistik Boyutları* (Çev. Ergun Kocabıyık), İstanbul: Kabalcı Yay.
- Şarani, A. (1969). *Tabakat'ül- Kübra I-II* (Ter. Abdülkadir Akçiçek), İstanbul: Bahar Yay.
- Seçme Hadisler (2004). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Şelebi, A. (1990). *Mukarenat el Edyan-El Mesihiyye*, Kahire.
- Şirvani, S. Y. (Trsz). *Esrar'üt Talibin ve Viridi Esrar* (Ter. Ahsen Batur), İstanbul: Alem Tic. ve Yay.
- Uludağ, S. (2008). *Ricalullah, Diyanet İslam Ansiklopedisi (XXXV/80-81)*, İstanbul: İSAM Yay.